

14.11.2017

EOAK/5681/2017

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijä Riikka Jackson

NUORISOKOTI NUMMELA

Tarkastuspöytäkirja

Aika: 16.10.2017

Paikka: Nuorisokoti Nummela, Familiar Oy, Lapua

Läsnä: **Oikeusasiamiehen kansliasta:**

Esittelijäneuvos Tapio Rätty

Esittelijä Riikka Jackson

Pesäpuu ry:n kokemusasiantuntija - - -

Tarkastuskohteesta:

Yksikön johtaja - - -

Vastaava ohjaaja - - -

Tarkastuksen tarkoitus

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta. Perusteet ennalta ilmoittamattomaan tarkastukseen selvitettiin laitoksen henkilökunnalle.

Oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua. Oikeusasiamiehen erityisenä tehtävänä on valvoa lapsen oikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tarkastuksen aluksi selvitettiin uuden tehtävän vaikutuksia laillisuusvalvojan tarkastustoimintaan.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua lastenkodin tiloihin ja toimintatapoihin sekä lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Tarkastuksella keskusteltiin erityisesti lastensuojelulain tarkoittamien rajoitustoimenpiteitten käytöstä. Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota myös lapsen oikeuteen luottamukselliseen keskusteluun sosiaalityöntekijän kanssa sekä terveydenhuollon ja opetuksen järjestämiseen.

Nuorisokoti Nummela

Nuorisokoti Nummela on erityisnuorisokoti, jonne lapsi sijoitetaan joko kiireellisesti tai huostaanotettuna, tai joskus myös avohuollon tukitoimena. Kaikki nuoret ovat kuntien tai kaupunkien sijoittamia. Nuorisokodin toiminta-ajatuksena on tarjota palveluita, joilla hoidetaan, kasvatetaan ja kuntoutetaan moniongelmaisia, huostaanotettuja nuoria. Asiakasprofiili kattaa vaativahoitoiset nuoret, asosiaaliset nuoret sekä päihteillä ja väkivaltaisella käyttäytymisellä oireilevat nuoret.

Nummelassa on kaksi osastoa, joista toisessa on seitsemän paikkaa ja toisessa on neljä. Pienemmässä yksikössä voidaan tarjota tehostetumpaa intensiivi/vastaanottohoitoa ja kriisisijoituksia.

Nuorisokoti Nummela muutti Kurikasta Lapualle nykyisiin tiloihin kesäkuussa 2017.

Yksikössä on tehty palotarkastus ja paloviranomaiset ovat hyväksyneet yksikön kaikkiin ikkunoihin asennetut pleksilasit.

Yksikössä on ulkona kaksi valvontakameraa. Sisällä ei ollut kameravalvontaa.

Tarkastuksen yhteydessä pyydetty aineisto

Lapset, sijoitukset (kiireellinen, huostaanotto, jälkihuolto) ja sijoitusaika
Lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot
Koontiraportti rajoituksista
Viimeinen palotarkastuspöytäkirja

Lasten kuuleminen

Tarkastuksella kuultiin viittä lasta. Lasten kuulemisesta ei laadittu erillisiä pöytäkirjoja. Kokeamusasiantuntijan läsnäolo ja keskustelu hänen kanssaan rohkaisi erityisesti yhtä lapsista keskustelemaan tarkastajien kanssa, vaikka hän ei aluksi ollut halukas keskusteluun.

Sijoitetut lapset

Nummelaan sijoitetut lapset ovat Helsingin, Tampereen, Nurmijärven, Kirkkonummen, Salon ja Valkeakosken sijoittamia. Kaikki lapset ovat yli 12-vuotiaita. Kaikkien lasten sijoitus Nummelaan on tehty vuosien 2016–2017 aikana. Lapsista kahdeksan on huostaanotettu, yksi on kiireellisesti sijoitettu ja kaksi on sijoitettu avohuollon tukitoimena. Lisäksi yksikössä on jälkihuollossa kaksi 18-vuotiasta nuorta.

Koulunkäynti

Nummelan pihapiirissä on kiinteistö, jossa toimii Nummelan peruskoulu. Opetus järjestetään perusopetuslain mukaisesti Lapuan koululaitoksen kanssa. Opettaja on Lapuan kaupungin palkkaama. Koulussa pystytään tarjoamaan erityistä tukea ja opetus on mukautettu oppilaan tarpeiden mukaan. Tavoitteena on, että kaikki sijoitetut lapset saavat peruskoulun käytyä loppuun.

Terveystenhoito

Lapsilla on mahdollisuus halutessaan varata aika lääkärille tai muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle. Laitos ei kysy lapselta perusteita lääkäriin menemiselle, jos kyse on lapsen henkilökohtaisista asioista, joista lapsi itse voi päättää.

Potilaslain 7 §:ssä on säädetty alaikäisen potilaan asemasta. Säännöksen mukaan, jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Silloin kun lapsi ei ikänsä ja kehitystasonsa johdosta ole kykenevä päättämään hoidostaan, alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Arvion lapsen kehitystasosta tekee terveydenhuollon työntekijä.

Lastensuojelulain 45 §:n mukaan huostassapidon aikana toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta.

Toimielimelle kuuluva päätösvallan laajuus lapsen huolenpitoon liittyvissä asioissa riippuu huostaanoton tarkoituksesta ja sen toteuttamisesta. Jos kysymys on sellaisista terveydenhuollon toimenpiteistä, joilla ei ole merkitystä lapsen sijaishuollon järjestämisen kannalta, päättää niistä lähtökohtaisesti lapsen huoltaja tai lapsi itse potilaslain mukaisella tavalla.

Lapsella saattaa olla usein sellaisia henkilökohtaisia syitä tai tarpeita hakeutua lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön vastaanotolle, joilla ei ole liittymää tai merkitystä sijaishuollon yksilölliseen järjestämiseen.

Laatu

Lapsia kuultaessa kaikista lapsista välittyi tyytyväisyys laitoksen oloihin, ilmapiiriin ja henkilökuntaan. Lapset olivat silminnähten iloisia ja tyytyväisiä.

Lapset pitivät kohteluaan laitoksessa ”reiluna”, oikeudenmukaisena ja asiallisena.

Lapset pitivät laituskoulun opetusta hyvänä ja opettajaa asiallisena.

Lapset saivat vapaasti käyttää puhelinta ja tuoda omat tietokoneet ja pelilaitteet laitokseen. Lapsilla sai olla oma televisio omassa huoneessa.

Laitos tukee aktiivisesti lasten harrastuksia ja ostaa heille tarvittavia lähinnä urheiluun soveltuvia välineitä. Laitoksessa on oma liikuntasali, jossa on mahdollista harrastaa muun muassa pingiksen pelaamista, nyrkkeilyä ja vapaaottelua. Lapsia kuljetetaan harrastuksiin laitoksen ulkopuolelle, esimerkiksi Megazoneen ja keilaamaan. Laitoksen olisi kuitenkin hyvä huolehtia tarjottujen harrastusmahdollisuuksien monipuolisuudesta siten, että kaikilla lapsilla olisi halutessaan mahdollisuus mielekkääseen ja omia toiveita vastaavaan harrastustoimintaan.

Laitos ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että *”Nuoren on mahdollista valita Lapuan ja Seinäjoen laajasta harrastustarjonnasta itselleen mieluinen harrastus. Tuemme myös musiikin harrastusta ja olemme hankkineet nuorille soittimia.”*

Laitoksella on oma perhetyöntekijä, jonka tehtävänä on eheyttää lapsen ja hänen läheistensä suhdetta.

Laitoksella on erillinen perhehuoneisto, jossa omaiset saavat yöpyä ja viettää aikaa oman lapsensa kanssa. Lapset voivat myös tuoda tyttö- ja poikaystäviään perhehuoneistoon. Tarvittaessa perheenjäsenille maksetaan hotelliyöpyminen ja myös matkakuluja laitoksen toimesta. Lasten ja heidän perheenjäseniensä tapaamiset saavat tapahtua yksityisesti.

Lasten ehkäisyvalistuksesta ja -välineistä huolehditaan.

Keskusteluissa ilmeni, että Nummelassa on kaksi jälkihuoltoonua, joille on hankittu asunnot Seinäjoelta. Laitoksen henkilökunta käy tapaamassa heitä sovitusti 1–2 kertaa viikossa.

Esteettömyys

Rakennuksiin pääsy ei ole esteetön. Piha-alue on esteetön. Sisätilat ovat pääosin esteettömiä.

Lapsen tapaaminen ja asiakassuunnitelman toimittaminen laitokselle

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan lapselle on aina järjestettävä riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. Säännös oikeuttaa lapsen tapaamaan omaa työntekijäänsä muiden läsnä olematta ja keskustelemaan itseään ja sijaishuoltonsa toteuttamista koskevista asioista työntekijänsä kanssa.

Kuultujen lasten ja laitoksen mukaan yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa ei aina ole ollut lainmukaista. Tarkastuksella kävi ilmi, että osa lapsen asioista vastaavista sosiaalityöntekijöistä tapaa lasta vain harvoin. Lapset kertoivat, etteivät sosiaalityöntekijät vastaa aina lasten yhteydenottoopyyntöihin tai tapaa lapsia henkilökohtaisesti kahden kesken.

Lapsen oikeuksia toteuttavana ja niitä edistävänä menettelynä voidaan pitää sitä, että niin laitos, kuin sosiaalityöntekijäkin kirjaa lasta koskeviin asiakirjoihin, milloin lasta on tavattu ja miten tapaaminen on toteutettu, mukaan lukien sen, onko tapaaminen järjestetty kahden kesken henkilökohtaisena.

Keskusteluissa henkilökunnan ja lasten kanssa ilmeni, että kaikki sosiaalityöntekijät eivät toimi sijoituksen alussa riittävän nopeasti päivitettyä asiakassuunnitelmaa laitokselle. Joissakin tapauksissa asiakassuunnitelma on saatettu toimittaa laitokseen vasta kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta.

Päivitettyjen asiakassuunnitelmien laitokseen toimittamisen viivästymisen johdosta jotkut lapsista eivät ole päässeet kotilomille siten, kuin aiemmassa suunnitelmassa oli sovittu. Byrokraattiset syyt estivät siis tosiasiallisesti lasten lomalle lähdön ilman, että yhteydenpidon rajoituksen perusteet olisivat olleet olemassa. Asiakassuunnitelmien laitokseen toimittamisen viivästymisten johdosta on epäiltävissä, että tarpeenmukaista sijaishuoltoa ei voida kaikissa tapauksissa suunnitella ajantasaisesti sillä tavoin, kuin lastensuojelulaki edellyttää.

Rajoitustoimenpiteet

Yleistä

Rajoitustoimenpiteet koskevat aina yksilön jonkun perusoikeuden rajoittamista. Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan aina välttämättömissä määrin puuttumaan joihinkin perustuslain turvaamiin lapselle kuuluviin perusoikeuksiin.

Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on arvioitava aina yksilöllisesti, missä laajuudessa on välttämätöntä puuttua kulloinkin kyseessä olevan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain lastensuojelulain tarkoittamissa tilanteissa ja laissa säädetyillä edellytyksillä. Rajoitustoimenpiteitä ei esimerkiksi voida käyttää kaavamaisesti toteutettuna kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana kasvatuskeinona. Rajoitustoimenpiteitä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena. Rajoitustoimenpiteitä ei voida kohdistaa avohuollon sijoituksella sijoitettuihin lapsiin.

Rajoitustoimenpiteiden edellytykset ja käyttö tulee arvioida aina yksilökohtaisesti siten, että lapseen kohdistetaan rajoitustoimenpiteitä vain siinä määrin, kuin huostaanoton tarkoituksen toteuttaminen tai lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus välttämättä vaatii. Käytettävissä olevista toimenpiteistä on valittava lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide, ja mikäli lievemmat toimenpiteet ovat asiassa riittäviä, rajoitukseen ei saa ryhtyä lainkaan.

Rajoitustoimenpiteiden on oltava järkevässä ja kohtuullisessa suhteessa niiden käytölle asetettuun tavoitteeseen nähden. Rajoitustoimenpiteet on toteutettava aina mahdollisimman hienovaraisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittavalla ja perusoikeudet huomioivalla tavalla.

Rajoitusta vai kasvatusta

Rajoitusten käyttäminen on erotettava rajojen asettamisesta lapsen kasvatuksessa. Sen erottaminen, mikä on tavanomaista ja hyväksyttävää kasvatuksellisten rajojen asettamista lapselle ja milloin on kysymys lain tarkoittamasta lapsen perusoikeuksien rajoittamisesta, on vaikeaa, eikä ero ole aina selkeä.

Jos kysymys on lapsen hoidosta ja huolenpidosta ja siihen sisältyvästä tavanomaisten rajojen asettamisesta, kysymys ei ole lain tarkoittamista rajoitustoimenpiteistä.

Kasvatukseen liittyvät säännöt eivät kuitenkaan saa olla mielivaltaisia tai liiallisia. Niiden käytössä tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet. Kasvatuksellisten keinojen tarkoitus, kesto ja intensiteetti ei voi olla sama kuin lain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen sisältyvänä kasvatuksena.

Kasvatuksellisilla rajoilla ei siis puututa lapsen perusoikeuksiin, vaan kysymys on lapsen päivittäisen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä ja kuten edellä on todettu, lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Hyvään lasta yksilönä kunnioittavaan kasvatukseen luettavien sääntöjen ja rajoitusten tulee olla oikeassa suhteessa niiden tavoitteeseen. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että kasvatukselliset säännöt ja lapselle asetettavat rajat eivät saa mennä pidemmälle eivätkä kestä pidempään, kuin on välttämätöntä niiden hyväksyttävän tavoitteen toteuttamiseksi.

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä on myös kysymys hallinnollisen pakon käyttämisestä. Rajoitustoimenpiteestä on kysymys silloin, kun toimenpiteellä joudutaan puuttumaan joihinkin perustuslain lapselle turvaamiin perusoikeuksiin, kuten hänen liikkumisvapauteensa, perhe-elämän suojaan, hänen itsemääräämisoikeuteensa, vapauteensa, yksityisyyden suojaan tai omaisuuden suojaan. Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on arvioitava täyttyvätkö laissa asetetut edellytykset toimenpiteen käytölle, sekä missä laajuudessa puuttuminen lapsen perusoikeuksiin on kulloinkin hyväksyttävää.

Rajoituspäätökset

Rajoitustoimenpiteitä koskevia päätöksiä tai toimenpiteitä tarkastuksella saadun selvityksen ja laitoksen toimittaman koosteen mukaan oli tehty ajalla 1.1.2017–19.10.2017 yhteensä 220 päätöstä.

Päätökset koskivat aineiden ja esineiden haltuunottoa, eristämistä, henkilönkatsastusta, henkilöntarkastusta, liikkumisvapauden rajoittamista, yhteydenpidon rajoittamista ja omaisuuden ja lähetysten tarkistamista.

Rajoituksia koskevia lapsen allekirjoittamia päätöksiä säilytetään kunkin lapsen omassa asiakirjakansiossa henkilökunnan toimistossa. Tarkastuksen aikana katsottiin useamman lapsen kansio läpi ja otettiin kopiot muutamista rajoituspäätöksistä.

Päätösten sisällön selvittäminen lapsille ja päätösten tiedoksianto

Kaikilla kuulluilla lapsilla ei näyttänyt olevan täysin selvää kuvaa rajoituspäätösten tarkemmista sisällöistä tai siitä, millä tavoin päätökseen tyytymättömällä olisi mahdollisuus reagoida päätökseen (esimerkiksi valittaa).

Toisaalta osa lapsista kertoi tietävänsä oikeudestaan valittaa päätöksestä ja yksi kertoi myös käyttäneensä sitä. Lisäksi osa lapsista kertoi, että lapsen mielipidettä kysytään rajoituspäätöstä tehtäessä. Osa lapsista ilmoitti lisäksi, että lapsi allekirjoittaa päätökset, minkä jälkeen päätös annetaan ohjaajalle arkistoon.

Laitos ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että *"Lapselta on aina kysytty, haluaako hän pitää päätöksen itsellään, vai kansioidaanko omaan kansioon. Useimmat eivät päätöksiä ole halunneet itselleen huoneeseen."*

Laitoksen johtajan ja henkilökunnan mukaan rajoitustoimenpidettä koskeva päätös käydään lapsen kanssa läpi ja lapselle kerrotaan heidän oikeuksistaan asiassa.

Lasten kuulemisen perusteella saattaa kuitenkin olla mahdollista, ettei kaikille lapsille ole kaikissa tilanteissa riittävällä ja lapsen kannalta ymmärrettävällä tavalla kerrottu heidän oikeuksistaan ja päätösten merkityssisällöstä silloin, kun päätöksiä on annettu tiedoksi. Päätöksiä tiedoksi annettaessa tilanteen tulisi olla sellainen, että lapsi pystyy tosiasiallisesti vastaanottamaan ja ymmärtämään hänelle kerrottavaa tietoa ja selvitystä päätöksen perusteista.

Laitos ilmoitti tarkastuksen jälkeen *"kiinnittävänsä tähän jatkossa entistä enemmän huomiota"*.

Sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:ssä on säädetty viranomaiselle kuuluvasta selvitysvelvollisuudesta. Mainitun säännöksen mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä sosiaalihuollon asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Säännöksen mukaan selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Sosiaalihuollon asiakaslain tarkoittama viranomaiselle kuuluva selvitys- ja tietojenantovelvollisuus turvaa sosiaalihuollon asiakkaalle oikeuden saada ymmärrettävällä tavalla tietoja palvelujärjestelmistä ja häntä koskevista seikoista, joiden avulla hän pystyy muodostamaan oman käsityksen asiasta ja ilmaisemaan oman mielipiteensä hänelle esitetyistä vaihtoehdoista tai häntä koskevista ratkaisuista.

Lastensuojelulain 5 §:ssä on säädetty lapsen ja nuoren mielipiteen ja toivomusten huomioon ottamisesta. Säännöksen mukaan lapselle on hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä tai lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen sijaishuoltopaikan velvollisuutena on edistää lapselle kuuluvien tiedollisten oikeuksien toteutumista. Lapsella tulee olla aina hänen iästään riippumatta oikeus saada tietoa mm. siitä, minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai viranomaisen toimeksiannosta toimivalla esimerkiksi lastensuojelulaitoksella on, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia näkemyksiään ja käsityksiään, mikä merkitys niillä asiassa on ja ennen kaikkea mitä oikeuksia lapsella itsellään asiassa on.

Päätöksen tiedoksiannosta ja tiedoksiantotavoista on säädetty hallintolain (434/2003) 54–63 §:ssä. Viranomaisen on hallintolain 54 §:n 1 momentin mukaan viipymättä annettava tekemänsä päätös tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla. Säännöksen 3 momentin mukaan *asiakirja annetaan tiedoksi alkuperäisenä tai jäljennöksenä*. Jos tiedoksi annettavaan asiakirjaan on liitetty asian käsittelyssä kertyneitä asiakirjoja, joita ei voida luovuttaa vastaanottajalle, viranomaisen on varattava tälle tilaisuus tutustua asiakirjoihin viranomaisen tai haastemiehen luona.

Lapsen oikeusturvan takaamiseksi lapselle olisi syytä antaa kopio päätöksestä silloinkin, kun lapsi ei halua alkuperäistä päätöstä itselleen. Tämä mahdollistaa sen, että hän voi myös myöhemmin rauhassa tutustua päätökseen ja sen perusteluihin ja siihen liitettyyn muutoksenhakuhjaukseen.

Yhteydenpito (LSL 62 §) ja liikkumisvapauden rajoittaminen (LSL 69 §)

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan lastensuojelulain 63 §:ssä tarkoitetulla päätöksellä rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu 30 §:ssä tarkoitetussa asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa.

Lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määrääjäksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista.

Liikkumisvapauden rajoittamisena pidetään myös menettelyä, jossa lapsi liikkuu tai poistuu päätöksessä yksilöidyltä alueelta vain yhdessä työntekijän kanssa. Lapsen tavanomaisen elämän toimintamahdollisuudet, kuten koulunkäynti, harrastustoiminta, retkelle osallistuminen tai muu vastaava toiminta tulee mahdollisuuksien mukaan turvata rajoituksen aikana.

Sinänsä laitoksissa oleville lapsille voidaan asettaa esimerkiksi tavanomaisia kasvatukseen kuuluvia rajoja sen suhteen, missä lapsi voi liikkua ja minä vuorokauden aikana. Liikkumisvapautta koskevasta rajoituksesta on kysymys silloin, kun näiden kasvatukseen liittyvien rajojen ohella lasta estetään tai poissuljetaan hänen mahdollisuutensa osallistua vapaasti esimerkiksi harrastustoimintaan tai muihin normaaleihin toimintoihin laitoksessa tai laitoksen ulkopuolella.

Keskusteluissa ja lapsia kuultaessa ilmeni, että mikäli lapsen liikkumisvapautta oli rajoitettu yli viikonlopun, ei samalle ajalle jo aiemmin sovittuja lomajaksoja toteutettu. Päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta ei kuitenkaan tehty. Laitos katsoi liikkumisvapauden rajoittamista koskevan päätöksen sisältävän myös lomien peruuntumisen. Liikkumisvapauden rajoituksen aikana lapsi sai liikkua harrastuksiin ohjaajan seurassa. Koulunkäynti ei keskeytynyt rajoituksen aikana.

Lastensuojelulaissa on säädetty eri edellytykset liikkumisvapauden rajoittamiselle ja yhteydenpidon rajoittamiselle.

Liikkumisvapautta koskevan rajoituksen tarkoituksena on suojata lasta sellaiselta lapsen omalta käytökseltä, joka vahingoittaa vakavasti hänen hoitoaan ja huoltoaan. Rajoituksen tulee olla lapsen edun mukainen. Lapselle tulee rajoituksen aikana turvata mahdollisuuksien mukaan koulunkäynti, harrastustoiminta, retkille osallistuminen tai muu vastaava toiminta.

Jos kysymys on lapselle vahingollisten siteiden ja yhteyksien katkaisemisesta, saattaa rajoitustoimenpiteenä tulla kysymykseen päätös liikkumisvapauden rajoittamisesta, ja tämän lisäksi myös päätös yhteydenpidon rajoittamisesta. Jos lapsen liikkumisvapautta on rajoitettu, ja samalla tosiasiallisesti rajoitetaan lapsen oikeutta *aiemmin sovittuun* yhteydenpitoon, tulee asiassa erikseen arvioida edellytykset yhteydenpidon rajoittamisesta koskevan päätöksen tekemiselle.

Yhteydenpidon rajoittamisesta koskevan päätöksen tulee olla siten tarkkarajainen, että siitä ilmenee, millä tavoilla tapahtuvaa yhteydenpitoa on rajoitettu. Esimerkiksi päätökseen voidaan kirjata, että yhteydenpitoa rajoitetaan siten, ettei lapsi tapaa vanhempiaan vanhempien kotona. Näin kirjattuna yhteydenpitoa voidaan kuitenkin toteuttaa esimerkiksi puhelimitse tai siten, että vanhemmat tapaavat lasta lastensuojelulaitoksen tiloissa.

Laitos ilmoitti tarkastuksen jälkeen *”toimivansa tämän ohjeistuksen mukaan ja että ovat informoineet asiasta myös nuorten vastuusosiaalityöntekijöitä, joista suurimmalla osalla asia ei ole ollut tiedossa.”*

Keskusteluissa ja lapsia kuultaessa ilmeni, että mm. positiivisen seulanäytteen (katsastus) tai hatkareissun jälkeisenä seuraamuksena laitoksen työryhmä tekee ”kasvatuksellisilla” perusteilla liikkumisvapauden rajoittamisen 24 tunniksi. Laitosjohtaja hyväksyy (ilman päätöksentekoa) seuraamuksen. Menettely muistuttaa kaavamaisuudessaan rangaistusta ja on luonteeltaan tosiasiallisesti lapseen kohdistunut toimenpide, jolla rajoitetaan lapsen liikkumista. Lastensuojelulaki ei tunne tällaista rajoitusmenettelyä. Lastensuojelulain mukaan lapsen liikkumisvapauden rajoittaminen voidaan tehdä vain, kun lain mukaiset edellytykset täyttyvät ja noudattaen lain mukaista päätöksentekomenettelyä. Menettely ei siten ole ollut lain mukaista.

Laitos ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että *” Arvioimme tarkasti ja tapauskohtaisesti täyttyvätkö perusteet rajoitustoimenpiteelle ja siitä tehdään asianmukainen päätös. Kasvatuksellisilla perusteilla olemme perustelleet tilanteita, joissa nuori tulee yksikköön päihtyneenä tai selkeästi myöhässä sovitusta, esim. aamuyöllä. Tällöin nuoren kanssa keskustellaan, olisiko aiheellista olla kyseinen ilta tai seuraava päivä ”kotona”, (selvitään päihtymyksestä, levätään, jos ei olla nukuttu, tai parannetaan krapulaa). Päätöstä ei siis tehdä kaavamaisesti, eikä laitoksen johtajan päätöksellä, vaan nuoren kanssa yhdessä keskustellen ja hänen omaa näkemystään kuunnellen. Nuoret ovat pitäneet tätä hyvänä käytäntönä ja asiallisen/reiluna menettelynä. Mitään 24 h -sääntöä ei siis lähtökohtaisesti ole, vaan yksilökohtaisesti arvioidaan, tarvitaanko liikkumisvapauden rajoituspäätös, riittääkö kasvatuksellinen seuraamus, vai onko seurauksena pelkkä keskustelu asiasta ja sopimus siitä, miten toimitaan jatkossa.”*

Eristäminen

Lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille, tai jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi, kuin mitä lapsen huolenpito ja hoito välttämättä edellyttävät. Eristämistä ei saa ilman uutta päätöstä jatkaa yhtäjaksoisesti yli 24 tuntia. Eristäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Nummelassa on eristyshuone, joka tarkastettiin tarkastuksen aikana. Eristyshuoneessa ei ollut hälytyskelloa tai kameraa. Lisäksi eristyshuoneen takanurkka oli näkymättömissä siten, että suora katseella tapahtuva havainnointi lapseen oli mahdotonta, jos lapsi oli huoneen takanurkkauksessa.

Laitoksen mukaan em. tilanteessa ovi avattaisiin heti ja tarkastettaisiin lapsen tilanne. Eristys- huoneen ulkopuolella on eristuksen aikana koko ajan henkilökuntaa. Aikaisempien raportti- merkintöjen mukaan (ennen uusiin tiloihin muuttoa) valvojan merkinnät oli tehty 15–45 minuuti- nin välein riippuen vuorokauden ajasta.

Eristystilaa ei ole tarvinnut käyttää kertaakaan uusiin tiloihin muuton jälkeen.

Karkumatkat

Lapsia kuultaessa ilmeni, että karkumatkojen jälkeen lapselle seuraa yleensä aina liikkumis- vapauden rajoittaminen. Laitoksen johtajan mukaan kysymyksessä ei ole säännönmukainen seuraus karkumatkasta, vaan liikkumisvapauden rajoittaminen harkitaan yksilökohtaisesti. Lai- toksen asukasprofiilista johtuen liikkumisvapauden rajoittamista koskevan päätöksen tekemi- nen on kuitenkin aika yleistä sen jälkeen, kun lapsi on palannut karkumatkalta yksikköön.

Liikkumisvapauden rajoituksen perusteet, sen laajuus ja kesto on arvioitava aina yksilöllisesti. Kasvatuskeinona kaavamainen ratkaisu muistuttaa rangaistusta. Myös käytetyt kasvatuskeinot on valittava ja mitoitettava yksilökohtaisesti (kts. edellä liikkumisvapauden ja yhteydenpidon rajoittamisesta sanottu).

Keskusteluissa kävi ilmi, että laitos käyttää toisinaan NYQS-nimistä vartiointiliikettä lasten kul- jettamiseen hatkareissuilta takaisin laitokseen. Vartiointiliikkeen työntekijät ovat vartijoita, eikä yrityksellä ole sosiaalihuollon henkilöstöä. Laitoksen johtajan mukaan silloin, kun yritys kuljet- taa lapsia, on laitoksen ohjaaja aina mukana kyydissä.

Aikaisemmin, kun laitos sijaitsi Kurikassa, on kunnat saattaneet käyttää esimerkiksi Kultainen noutaja -kuljetuspalvelua lasten kuljettamiseen.

Vahinkojen korvaaminen

Lasten aiheuttamien vahinkojen korvaamisesta neuvotellaan lasten kanssa. Vahingon määrää sovitellaan ja lapsi korvaa korkeintaan kohtuulliseksi katsotun summan.

Alaikäisellä lapsella ei ole holhoustoimilain mukaan kelpoisuutta tehdä oikeudellisesti pitäviä sopimuksia tai muita oikeustoimia. Vajaavaltaisen tekemät sopimukset ja oikeustoimet eivät sido häntä. Lapsen tahallisesti aiheuttamasta vahingosta voidaan sinänsä sopia vahingonkor- vaus. Alaikäisellä lapsella ei ole kuitenkaan oikeutta tehdä itse sopimuksia, jolleivät ne ole olo- suhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Sopimus, jonka tekemiseen lap- sellä ei ole oikeutta, ei sido häntä. Edellä sanotun perusteella lastensuojelulaitos ei voi päte- västi sopia vahingonkorvauksesta yksin huostaanotetun nuoren kanssa.

Tämän takia erityisesti suurempien vahinkojen korvaamisesta on keskusteltava yhdessä lap- sen ja hänen sosiaalityöntekijänsä ja tarvittaessa lapsen huoltajan kanssa.

Käyttövarat

Lapset saavat käyttövaroja 52 euroa kuukaudessa. Lisäksi lapsille maksetaan 50 euroa vaate- rahaa.

Toimenpiteet

Apulaisoikeusasiamies Saksin kiinnitti Nummelan lastensuojelulaitoksen huomiota siihen, että jos liikkumisvapauden rajoituspäätöksen ohella tosiasiallisesti rajoitetaan lapsen *aiemmin sovittua* yhteydenpitoa, on asiasta tehtävä yhteydenpidon rajoittamista koskeva erillinen päätös.

Edelleen apulaisoikeusasiamies kiinnitti lastensuojelulaitoksen huomiota siihen, että liikkumisvapauden rajoituksen perusteet, sen laajuus ja kesto on arvioitava aina yksilöllisesti.

Lapselle on riittävän tarkasti kuvattava se, miksi asiassa on päädytty rajoitustoimenpiteeseen, mikä on toimenpiteen tarkoitus ja sen kesto. Lapselle on selvitettävä, mitä rajoitus hänen kohdallaan tosiasiasaassa merkitsee ja miten hän voi toimia, jos hän on erimieltä esimerkiksi rajoituksen perusteista, kestosta tai muusta rajoitukseen liittyvästä seikasta.

Mikäli lapsi on tyytymätön rajoituspäätökseen, on lasta ohjattava mahdollisen valituksen tekemisessä. Tämä asia kuuluu laitokselle ja erityisesti myös lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Laitokselle ei kuulu valitusperusteiden arvioiminen, mutta lasta on autettava ilmoittamaan itse ne syyt ja perusteet, joiden perusteella lapsi katsoo päätöksen olevan virheellinen. Lapsi on tarvittaessa ohjattava riittävän oikeudellisen avun esimerkiksi yleisen oikeusavun piiriin.

Lapsen oikeusturvan takaamiseksi hänelle voitaisiin antaa kopio päätöksestä silloinkin, kun lapsi ei halua alkuperäistä päätöstä itselleen. Tämä mahdollistaa sen, että hän voi myös myöhemmin rauhassa tutustua päätökseen ja sen perusteluihin sekä päätökseen liitettyyn muutoksenhakuohjaukseen.

Apulaisoikeusasiamies totesi yleisesti, että käytettävät kasvatukseen on valittava ja mitoitettava yksilökohtaisesti. Rajoitustoimenpiteitä ei koskaan voida käyttää rangaistuksena tai seuraamuksena lapsen käyttäytymisestä.

Apulaisoikeusasiamies otti omana aloitteena selvitettäväksi, millä tavoin asiakassuunnitelmat toimitetaan sijoituksen alkaessa laitokseen ja mikä merkitys asiakassuunnitelmissa on sijaishuollon yksilöllisessä suunnittelussa ja järjestämisessä.

Asiakassuunnitelmat on toimitettava ajantasaisesti laitokseen tarkoituksenmukaisen sijaishuollon järjestämistä varten. Mikäli asiakassuunnitelman laatiminen tai sen muuttaminen sijaishuoltopaikan vaihtumisen johdosta viivästyy, ei se saa vaikuttaa lapsen yhteydenpidon määrään tai yhteydenpidon toteuttamiseen. Mikäli lapsen yhteydenpito, esimerkiksi kotilomat, estyvät pelkästään edellä sanotun viivästyksen johdosta, on asiassa toimittu lastensuojelulain vastaisella tavalla.

Apulaisoikeusasiamies päätti ottaa myös omana aloitteena selvitettäväksi millä tavoin Nummelaan sijoitettujen lasten lastensuojelulaissa säädetty oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun ja sosiaalityöntekijän luottamukselliseen tapaamiseen on toteutettu.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän laissa säädettyinä velvollisuutena on tarjota sijoitetulle lapselle mahdollisuus luottamukselliseen keskusteluun sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on edistää lapselle kuuluvien tiedollisten oikeuksien toteutumista. Lapsella tulee olla aina hänen iästään riippumatta oikeus saada tietoa mm. siitä, minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai viranomaisen toimeksiannosta toimivalla esimerkiksi yksityisellä lastensuojelulaitoksella on, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia näkemyksiään ja käsityksiään, mikä merkitys niillä asiassa on ja ennen kaikkea mitä oikeuksia lapsella itsellään asiassa on.

Apulaisoikeusasiamies otti vielä omana aloitteenaan selvitettäväksi, millä tavoin sosiaalityöntekijät vastaavat vastuullaan olevan sijoitetun lapsen yhteydenottoopyyntöihin tai muihin viesteihin.

Lapset kertoivat viihtyvänsä laitoksessa ja tarkastushavainnot vahvistivat tätä lasten kertomaa. Apulaisoikeusasiamies totesi, että sijaishuollon hyvään laatuun kuuluu myös se, että lapset kokevat laitoksen ilmapiirin myönteisenä ja että henkilökunta voi solmia hyviä kasvatuksellisia suhteita lapseen.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi Familiar Oy:n Nuorisokoti Nummelalle sekä nuorisokotiin lapsia sijoittaneille kunnille: Helsinki, Tampere, Nurmijärvi, Kirkkonummi, Salo ja Valkeakoski.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi myös Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastolle ja Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirastolle (Valviralle).

Pöytäkirjan vakuudeksi

Riikka Jackson
esittelijä